
УДК 81'272:303.832.2

Ганна Черненко (м. Київ)

МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ (за результатами експертного опитування)

У статті розглядається методика експертного опитування як один із шляхів вирішення мовного конфлікту. Наведено результати такого опитування стосовно мовної ситуації в Україні, в якому взяли участь філологи-русисти, філологи-україністи, а також деякі інші фахівці-гуманітарії (політологи, історики, юристи тощо). Зазначено різницю у поглядах різних груп експертів. Зроблено висновок про те, що фіксація спільного ціннісного знаменника „Інтереси держави” у питаннях анкети підвищує шанси на вирішення мовного конфлікту мирним шляхом з урахуванням різних поглядів.

Ключові слова: мовний конфлікт в Україні, експертне опитування.

У 2001–2006 рр. Комітет з питань культури й духовності Верховної Ради України IV скликання зареєстрував більше десяти проектів нового Закону про мову, які передбачали різні принципи розподілу сфер функціонування між мовами України. З них дев'ять пропонували особливий статус для російської мови¹. Депутати Верховної Ради V скликання встигли зареєструвати „лише” шість законопроектів про мову, з них особливі права російської мови обумовлено у чотирьох. У Верховній Раді VI скликання картина дещо змінилася: із восьми законопроектів лише у трьох російській мові приділено окрему увагу.

Наміри надати російській мові особливий юридичний статус викликали різко негативну реакцію з боку націонал-демократичних політичних сил. До дискусії політиків щодо мовного законодавства приєдналися й гуманітарії, у тому числі філологи — русисти й україністи, для яких ці питання не переставали бути актуальними [5 – 10; 12 – 14 та багато ін.]².

¹ Детальніший аналіз цих законопроектів див. в [16].

² Зважаючи на численність публікацій з цього питання, ми наводимо лише деякі, за часом найближчі до згаданих подій.

Однак впадає у вічі, що одні репрезентують позицію, спрямовану на збереження status quo за російською мовою, інші — орієнтовану на розширення сфери функціонування української. Закономірно, що рівнодійна протилежно спрямованих векторів впливу цих двох груп наближається до нульової позначки. Ставлення до соціолінгвістичних досліджень з мовної політики в Україні нагадує ситуацію, описану Р.Т. Беллом у 1976-му р.: „...соціолінгвіст мусить довести їм <економістам, історикам, педагогам і політологам>, так само як і психологам, що коло його зацікавлень і знань безпосередньо дотичне до тієї галузі, де представники соціальних наук є визнаними експертами” [1: 217].

Слово філолога про мовне питання звучатиме вагомніше, якщо це буде рішення, узгоджене з представниками обох конфліктуючих таборів, зокрема з русистами і українцями. Між тим, серед учасників філологічних конференцій, присвячених мовному питанню, зазвичай практично відсутні або ті, або інші. Зрозуміти прагнення до самоізоляції можна, пам'ятаючи про те, що мовний конфлікт — це різновид конфлікту міжнаціонального, або міжкультурного, який належить до ціннісних. У конфліктології їх вважають найемоційнішими, тому що вони зачіпають самоідентичність кожної зі сторін³. Відтак небажання опонентів відкрито дискутувати між собою можна виправдати законом комунікативного самозбереження — небажанням ставити під удар своє „я”, адже фахівці, які публічно виступають з мовних питань у засобах масової інформації, на конференціях, форумах тощо, нерідко висловлюються надто конфронтаційно. Порівняйте: „безпрецедентне, стрімке й волонтаристське скорочення шкіл з російською мовою навчання”, „сверблячка зросійщення” (автори висловлювань не вказані з етичних міркувань). Таким чином у філологічній спільноті формується стереотипне уявлення про агресивну позицію фахівців-україністів та русистів загалом. Образ вороже налаштованого опонента стає підставою для породження конфліктогенних текстів. Утворюється замкнене коло. Бодріяр назвав би це симуляцією діалогу, кінцевий результат якої — відстрашення: від самої проблеми так само, як і від її вирішення [2]. Необхідно створити умови для реальної дискусії між прибічниками різних позицій щодо мовного питання, у першу чергу між українцями і русистами, знайти спільне у їхніх поглядах і врешті привернути увагу влади й громадськості до фахової думки філологів.

Метод експертного опитування видається найефективнішим для досягнення цієї мети. До нього вдавалися А. Залізняк і Л. Масенко [4], коли досліджували мовну ситуацію у Києві. Однак вони спиралі-

³ Ескалація такого конфлікту веде до „насилства, що не відає страху власної смерті: людина культури втрачає сенс життя разом з можливою загибеллю власного культурного світу” [3: 128].

ся на думки переважно україномовних респондентів. Ми залучили до свого опитування однакову кількість експертів-русистів і експертів-україністів, таким чином доповнивши названу методику елементами порівняльного аналізу.

Розробляючи анкетні листи і визначаючись із тим, якою повинна бути процедура опитування, ми хотіли вирішити такі завдання:

1. Вивести учасників з-під впливу колективної думки і надати їм можливість відповісти на питання, усамітнівшись із анкетними листами⁴;

2. Активізувати в особистісній структурі учасників опитування роль фахівця, таким чином спонукавши їх до неупередженої відповіді. Для цього у вступній частині анкети ми апелювали до професійної відповідальності, об'єктивності й компетентності експертів⁵;

3. Сформулювати питання так, щоб воно не сприймалося як вияв ціннісного, міжнаціонального конфлікту. Інший кут зору на ті ж самі національні питання дає ідея державності⁶;

4. Для раціоналізації конфлікту потрібно було чітко визначити його об'єкт. У мовному конфлікті це – соціолінгвістичні сфери: „ситуаційно-типові варіанти, які виникають унаслідок того, що на соціолінгвістичні шари накладається комунікативна ситуація. Соціолінгвістичні сфери перетинаються з функціональними стилями, але не обмежуються ними”

⁴ Цій меті слугувала також анонімність – апробований спосіб отримати достовірні результати під час опитувань, що стосуються міжнаціональних конфліктів, до яких належить і мовний конфлікт (див., наприклад, анонімне експертне опитування щодо міжнаціональних конфліктів на Південному Кавказі [15]).

⁵ Наводимо текст вступної частини повністю: „Шановні колеги! Сьогодні в Комітеті з питань культури і духовності Верховної Ради України знаходяться на розгляді більше десяти проектів нового Закону про мову. Міністерство освіти та науки готує відповідний урядовий законопроект. Ми сподіваємося, що від прийняття нового Закону виграють усі громадяни України – незалежно від національності чи місця проживання. Але 2004 рік показав, що в Україні існують політичні сили, які наполегливо намагаються поставити головний наголос у сполученні ”мовна політика” на слові „політика”. Отже повинен знайтися хтось, здатний перенести цей наголос на слово „мовна”, ігноруючи сьогоденні вигоди: чи то потребу здобути прихильність виборців, чи то потребу зберегти своє робоче місце. Ми гадаємо, що саме філологи можуть компетентно оцінити мовну ситуацію в Україні і запропонувати політикам оптимальні шляхи її гармонізації, спираючись на досягнення лінгвокультурології, психо- і соціолінгвістики.

Щоб дати можливість висловитися кожному з вас, ми пропонуємо заповнити анкету, питання якої відображають статті зареєстрованих у Верховній Раді законопроектів про мову. Сподіваємося, що, порівнюючи відповіді, отримані від різних фахівців з різних регіонів, ми зможемо визначити своєрідну межу компромісу: зафіксувати позиції, щодо яких думки учасників анкетування збігаються, і звернути увагу на положення, щодо яких думки опитуваних різко розходяться. В разі схвалення Верховною Радою положень, які викликали негативну реакцію значної частини опитуваних, владі, очевидно, доведеться взяти заходів для того, щоб полегшити адаптацію громадськості до цих норм Закону. Можливо, саме філологи під час обговорення результатів анкетування зможуть підказати, якими повинні бути ці заходи”.

⁶ Протиставлення ідей націоналізму і державності саме в контексті мовної політики пропонує Р. Т. Белл [1: 222].

[19: 196]. Природа міжмовного конфлікту полягає в тому, що носії різних мов прагнуть використовувати рідну мову в якнайбільшій кількості соціолінгвістичних сфер. Конфлікт виникає, коли дві мови претендують на одну сферу, в якій не можуть „поміститися”: де їхнє паралельне функціонування фізично неможливе (не можна двома мовами одночасно віддавати накази в армії) чи обмежене законодавчо.

Поглянувши з цієї, соціолінгвістичної, точки зору на мовний конфлікт в Україні, можна сказати, що прихильники державного статусу російської мови мали би прагнути обов'язкового використання цієї мови скрізь — починаючи від обслуговування в аптеці і закінчуючи мовою державного гімну. Проводячи експертне опитування, ми, зокрема, хотіли з'ясувати, чи це справді так, але спочатку слід було визначити сфери, на яких потрібно сконцентрувати увагу опитуваних⁷.

Погляд на мовну ситуацію як на конфлікт, що має бути контрольований і врешті вирішений законодавчо, вимагає виключення з цього списку сфер, які на сучасному етапі розвитку суспільства беззаперечно визнаються приватними. Не підлягає регламентації з боку держави мова художньої літератури, церкви, родинного, приватного міжособистісного та групового, власне побутового спілкування. Виведення цих сфер за межі кола нашої уваги не означає, що вони не можуть бути полем ескалації конфлікту, але він повинен стати об'єктом розгляду іншого дослідження — присвяченого ролі ідеологічних настанов у знятті міжмовного напруження⁸.

⁷ Вчені, які аналізували мовну ситуацію в іспанській провінції Каталонії [11: 73 – 158], зосереджуються головним чином навколо мови:

- освіти,
- групової неформальної комунікації,
- професійного спілкування,
- родинного спілкування/

Простежуючи мовну історію Сілезії – регіону Польщі, який довгий час перебував у складі Пруссії, а потім Німеччини, Тереза Міцевіч [20] досліджує вияви конкуренції між польською та німецькою мовами у таких сферах:

- офіційно-ділова (мова представників органів влади і документів),
- освіта (школа, університет),
- наука,
- церква,
- література,
- міжособистісне спілкування у групах,
- родинне спілкування (сім'я).

В опитуванні Н. П. Шумарової [18] респондентам ставилися питання стосовно окремих комунікативних ситуацій, які мали репрезентувати:

- сферу родинного спілкування (спілкування з батьками),
- освіту (мова викладання у школі),
- побут (спілкування в транспорті та з лікарем),
- професійне спілкування (з колегами і керівництвом),
- засоби масової комунікації (читання газет),
- літературу (читання художніх творів),
- науку (читання наукових текстів).

⁸ Див. докладніше в [17].

Таким чином, роботи з соціології мови, аналіз законодавчих документів та проектів таких документів з мовних питань, зокрема проектів Закону про мову, зареєстрованих у Верховній Раді України, дають підстави говорити, що для характеристики мовної ситуації в сучасному українському суспільстві доцільно розглядати такі соціолінгвістичні сфери: офіційно-ділову, мас-медійну, наукову, освітню, сферу послуг, рекламу.

Загальне питання до всієї анкети формулювалося так: „Який розподіл сфер функціонування між українською та іншими мовами, поширеними в Україні, ви вважаєте найсприятливішим для успішного розвитку держави?” Конкретизувалося воно у 41 питанні стосовно різних комунікативних ситуацій, належних до названих соціолінгвістичних сфер⁹.

Варіанти відповідей передбачали такі типи мовної політики:

1. Монополія української мови;
2. Українсько-російська коофіційність;
3. Українсько-англійська коофіційність (поодинокі відповіді „українська і англійська”, зокрема на питання про інформаційно-обчислювальне забезпечення, мову документів, що засвідчують особу, мову маркування товару);

4. Регіональна мовна політика, яка „дає право користуватися мовою лише на території, де вона поширена і вважається престижною”¹⁰.

5. Персональна мовна політика, яка гарантує індивіду право користуватися своєю мовою у певних ситуаціях незалежно від його місцезнаходження (відповіді „будь-яка мова, обрана за згодою сторін”, „мова, якою зручно спілкуватися відвідувачу” тощо);

6. Комбінована мовна політика, яка означає застосування в різних ситуаціях і на різних територіях різних принципів мовної політики. В анкеті цей тип мовної політики був представлений відповідями, що передбачали комбінацію українського монологізму і персонального або територіального принципів залежно від того, державний чи приватний заклад розглядається (мова освіти і сфери послуг), громадянам України чи інших країн пропонується цей принцип (мова судів, правоохоронних органів, вищої освіти).

В опитуванні взяли участь 57 експертів, поділені на три групи — русистів, українців та нейтральну групу, яка складалася з германістів, славистів, філологів з подвійною спеціалізацією (українська та ро-

⁹ Для прикладу наводимо одне з питань із варіантами відповідей.

3. Якою мовою громадяни повинні звертатися до представників центральної влади в ситуації усного спілкування:

а) тільки українською,

б) українською або російською,

в) будь-якою з мов, поширених в Україні: в органах влади повинні бути перекладачі, які знають ці мови,

г) тією мовою, якою говорить представник влади,

д) інше.

¹⁰ Регіональний, комбінований та персональний типи мовної політики описані за Нільсоном [11: 117].

сійська), а також деяких інших фахівців, у чию компетенцію входять питання, пов'язані з мовною ситуацією: культурологів, політологів, істориків, юристів, інженерів-програмістів та бізнес-консультантів (в анкеті були питання, що стосувалися мови інформаційно-обчислювального забезпечення і деяких бізнес-сфер, зокрема мови маркування товару, реклами та сфери послуг).

Серед опитаних — переважно працівники вищих навчальних закладів та НАН України, головним чином з науковими ступенями, з усіх регіонів України: Дніпропетровська, Житомира, Києва, Луганська, Львова, Маріуполя, Севастополя, Сум, Тернополя, Харкова, Хмельницького.

Опитування проводили протягом 2005-го р.

Аналіз анкет дав можливість виділити чотири типи питань у залежності від ступеня їхньої конфліктогенності й узгодженості між собою відповідей різних груп учасників:

1. Безконфліктні питання: щодо них в усіх трьох групах більшість експертів голосувала за однаковий варіант. Таких питань виявилось 8. Вони стосувалися мови збройних сил, особових та правовстановлюючих документів, письмових звернень до центральних органів влади (відповіді „тільки українська”). У питаннях про усне спілкування громадян з органами місцевої влади і медичних працівників зі своїми пацієнтами експерти віддали перевагу варіанту „будь-яка мова, обрана за згодою сторін”. За використання поряд з українською меншинних та міжнародних мов проголосувала більшість, відповідаючи на питання про мову маркування товару ¹¹;

¹¹ Класифікуючи той чи інший варіант як такий, що набрав більшість голосів у певній групі (ця більшість могла бути меншою 50% за умови, що інші варіанти набрали ще менше, проте чим меншим виявився цей відсоток, тим конфліктнішим є питання), ми зважали на „дух”, а не на „букву” відповіді. У певних випадках окремі варіанти, за які проголосувала меншість учасників, об'єднані між собою, „перекривали” результат варіанта неабсолютної більшості. Таке об'єднання чи „необ'єднання” обумовлювалося сумісністю чи несумісністю варіантів. Слід, однак, пам'ятати, що: 1) в групі русистів і українців відкриваються різні можливості для узгодження варіантів, 2) сумісність варіантів має одновекторний характер. Так, у групі українців сумісним можна вважати варіант „переважно українська” або „будь-яка мова за згодою сторін” для варіанта „тільки українська”, оскільки українець, який обрав перший варіант, навряд чи буде висловлювати своє невдоволення другим, але не навпаки. Зате від русистів можна чекати зворотної поведінки. Таким чином, до частково безконфліктних питань із особливою думкою русистів може бути зараховане, наприклад, формально безконфліктне питання про мову письмових звернень громадян до центральних органів влади, де в усіх групах більшість голосів набрав нібито варіант „тільки українська” (русисти — 47%, українці — 84%, нейтралі — 63%). Однак водночас 32% русистів проголосували за варіант „українська або російська”, а 21% — за варіант „будь-яка з мов, поширених в Україні”. І якщо формально ці відповіді — різні, а відтак кожна окремо не набирає кількості голосів, більшої від варіанта „лише українська”, то по суті в русифікованій поки що столиці вільний вибір „будь-якої з мов, поширених в Україні” може означати, за поодинокими винятками, право користуватися саме російською мовою.

2. Частково безконфліктні питання із особливою думкою русистів: щодо них однаково голосувала більшість українців та експертів нейтральної групи, однак більше половини русистів обрали інший варіант. У першу чергу вони стосуються науки, до якої тісно прилягає сфера вищої освіти¹². Сюди потрапили також питання про ЗМІ (3 з 4), де бачимо спротив русистів контролю за медіа-мовленням і визнання іншими групами необхідності зберігати за українською мовою обов'язкову частку мас-медійного простору;

3. Частково безконфліктні питання із особливою думкою українців: щодо них згоди досягли русисти та нейтральна група, а українці висловлювали інший погляд. Зазвичай це випадки, коли нейтральна група не погоджувалася з наполяганням українців на українському монологізмі. Відповідні питання стосуються сфер і ситуацій, де обов'язкове використання української значно прискорить процес реукраїнізації. Проте водночас не можна не визнати, що подібна регламентація у потрапивших до цієї групи сфері послуг і дошкільного виховання може сприйматися як вторгнення у приватне життя;

4. Конфліктні питання: для них не вдалося встановити варіанта відповіді, однаково прийнятного для різних груп (часто це — питання, щодо яких рівну кількість голосів набрали різні варіанти). Вони розподілилися за сферами так:

— офіційно-ділова сфера: 2 питання про мову судочинства і правоохоронних органів (русисти — варіант „будь-яка мова, обрана за згодою сторін”, українці — „українська з наданням перекладача іноземцям”, нейтральна група — „українська з наданням перекладача за необхідністю”);

— наука: 1 питання про мову публікацій у регіональних наукових виданнях (русисти — „не регламентується”, українці — „тільки українська”, нейтральна група — „за державні кошти — українська, за власні — за бажанням автора”);

— ЗМІ: 1 питання, яке стосується мовлення на центральних теле- та радіо каналах (русисти — варіант „не регламентується”, українці — „тільки українська”, нейтральна група — „українська та інші мови, поширені в Україні”);

— реклама: 2 питання (з 2), які ділять цю сферу на зовнішню рекламу і рекламу на сторінках (в ефірі) ЗМІ (русисти — „на розсуд рекламодавців”, українці — „тільки українська”, нейтральна група — „українська і будь-яка інша за бажанням рекламодавця”).

Звертає на себе увагу те, що в офіційно-діловій сфері координатами, які визначають конфліктогенність питання, стали дихотомії:

1) усне мовлення (на компроміс ідуть українці) / письмове мовлення (на компроміс ідуть русисти);

¹² Зауважимо, що саме функціонування в науці, освіті та органах влади забезпечує мові високий статус у суспільстві.

2) центральні органи влади (на компроміс ідуть русисти) / місцеві органи влади (на компроміс ідуть україністи).

Русисти з більшою готовністю пристають на варіант „тільки українська”, коли йдеться про письмові звернення громадян до влади: до центральних органів влади — 47%, до місцевих — 21%. Для порівняння: в ситуації усного спілкування обов'язковість звертання до представника центральної влади українською мовою визнають 5%, до місцевої — 0% русистів.

Україністи допускають використання інших, крім української, мов для громадян, які звертаються до влади усно: до центральних органів влади — 47%, до місцевих органів влади — 63%. Водночас у письмових зверненнях обов'язкового використання української мови вимагають 84% українців, якщо йдеться про органи центральної влади, і 68% — коли йдеться про місцеву владу.

Як бачимо, дихотомія „центральна — місцева влада” виявляється сильнішою за дихотомію „усне — письмове мовлення”. Позиція „центральна влада” у сприйнятті українців нейтралізує опозицію „усне — письмове” і диктує необхідність вживати лише українську мову навіть в усному спілкуванні з центральною владою. Для русистів, навпаки, ця опозиція нейтралізується, коли актуальною є позиція „місцева влада”. В цьому випадку вони не вважають використання української мови обов'язковим ні в усних, ні в письмових зверненнях громадян.

Зазначимо також, що русисти висувають однакові вимоги до обох учасників комунікативної ситуації „влада — громадяни”. Україністи, роблячи поступки у деяких випадках щодо вживання недержавних мов для громадян, категоричні у своїх вимогах до представників влади: на будь-якому рівні в усному і письмовому мовленні їх зобов'язують користуватися українською.

У підсумку можемо сказати, що в більшості випадків конфлікт виникав там, де україністи давали відповідь „тільки українська”, русисти — „будь-яка (за згодою сторін, за бажанням автора тощо)”, тобто вибір постав між українським монолінгвізмом (у сумі — 39%) і персональною мовною політикою (37%).

При цьому у групі русистів на користь монополії української мови віддали голоси 18% респондентів, у групі українців — 58%, у нейтральній групі — 41%. На користь персональної мовної політики віддали голоси 49% русистів, 23% українців і 36% респондентів нейтральної групи.

Що стосується особливого статусу російської мови, загалом на його підтримку отримано 7% відповідей: 15% — від русистів, 1% — від українців, 6% — від нейтральної групи.

Комбінована мовна політика набрала — 6% голосів, при цьому у групі русистів — 2%, у групі українців — 9%, у нейтральній групі — 6%.

Голоси на користь регіональної мовної політики склали 4% відповідей: 8% — у групі русистів, 1% — у групі українців і 2% — у нейтральній групі.

Встановити тип мовної політики, однаково прийнятний для усіх соціолінгвістичних сфер, не вдалося. Український монологізм посів перші позиції в офіційно-діловій сфері (51%) та освіті (39%). Персональна мовна політика — в засобах масової комунікації (73%), сфері послуг (42%), рекламі (53%). У сфері науки різниця між кількістю голосів, відданих за політику українського монологізму (36%) та персональну мовну політику (38%), коливається на межі статистичної похибки. Варто зважати на значну особисту зацікавленість у цьому випадку експертів-філологів.

Хоча результати експертного опитування виявилися не завжди однозначними, воно дало змогу отримати деякі відповіді на ключові питання мовної політики в Україні. Так, наприклад, не набрали більшості голосів варіанти відповідей „українська і (або) російська” і „мова, прийнятна для більшості населення регіону”, що передбачали політику українсько-російської коофіційності або регіональну мовну політику. В усіх трьох групах експерти віддали голоси за використання лише української: в армії (82%), при оформленні документів (56%), публікації державних актів України (72%). Респонденти не бачать необхідності робити російську обов'язковою дисципліною в усіх школах України (74%). Варто зауважити, що саме ці позиції є визначальними для державної мови.

Однак очевидне прагнення більшості русистів та частини нейтральної групи закріпити право на використання рідної мови представником будь-якої нації у сфері послуг, ЗМІ, деяких ланках освіти та науки. Про це свідчать відповіді на користь персональної мовної політики. Наскільки така позиція виправдана? Іноземний та історичний досвід показує: якщо мова претендує на поширення і вихід за межі свого етносу, для неї важливе використання у владі, освіті, науці. Якщо носії не прагнуть поширення своєї мови, але хочуть зберегти її для нащадків, для них важливі такі сфери, як родинне, побутове, міжособистісне спілкування, культура і церква. Певною мірою цей поділ корелює з поділом на приватну, неформальну і на офіційну, формальну комунікації.

Сфери, щодо яких українці висловилися за монополію української мови, а русисти за персональну мовну політику, тобто насправді конфліктні сфери, знаходяться на межі цього поділу. Сферу послуг можна потрактувати, з одного боку, як формальне спілкування, з іншого, як побутове — близьке до міжособистісного. Мас-медіа, з одного боку, межують з офіційно-діловою сферою, оскільки завдяки ним влада доносить до суспільства свої думки, але, з іншого боку, ЗМІ виконують функцію розважальну, культурно-просвітницьку, функцію заміщення міжособистісного спілкування для самотніх людей. Щодо освіти, слід брати до уваги, що філологи швидше за інших схильні сприймати її не лише як підготовку до професійного, ділового спілкування, але і як спосіб трансляції культури. Названі, по-справжньому конфліктні, сфери і повинні стати об'єктом подальшого ретельнішого дослідження і обговорення філологами-соціолінгвістами.

При цьому необхідно пам'ятати, що застосування персонального принципу передбачає реальну рівність мовних груп, інакше він може призвести до „асиміляції дисперсної мовної групи компактною в географічному відношенні мовною групою” [11: 117]. У разі безумовного домінування принципу персональної мовної політики така асиміляція загрожуватиме українській мові в південно-східних регіонах.

Таким чином, мусимо констатувати, що мовний конфлікт належить до категорії міжнаціональних, які в свою чергу є різновидом ціннісних конфліктів, тож для його успішного вирішення необхідно зафіксувати єдиний аксіологічний критерій для всіх учасників. Роль такого критерію успішно виконують інтереси держави.

Об'єкт мовного конфлікту — соціолінгвістичні сфери, на які претендують декілька мов. В Україні це в першу чергу офіційно-ділова сфера, мас-медійна, сфери освіти, науки, обслуговування, реклами.

Оскільки філологи України часто самі стають активними учасниками мовного конфлікту, потрібні додаткові заходи для того, щоб їхня думка могла сприйматися суспільством як неупереджена й фахова, а відтак щоб вони змогли здійснювати реальний позитивний вплив на мовну ситуацію в Україні. Наше дослідження показало, що таким заходом може бути анонімне експертне опитування, яке дало б змогу порівняти й визначити позиції, прийнятні для більшості зацікавлених сторін (філологів-русистів та українців), а також залучити контрольну нейтральну групу фахівців — переважно гуманітаріїв інших галузей.

Перспективним видається використання результатів цього опитування під час круглих столів, присвячених проблемам мовної ситуації в Україні, на яких увага зосереджувалася б, у першу чергу, на питаннях, що потрапили в зону найвищої напруги.

1. Белл Р. Т. Социолінгвистика. Цели, методы и проблемы. — М., 1980. — 320 с.
2. Бодіряк Жан. Симулякри і симуляція. — К., 2004. — 230 с.
3. Герасіна Л. М., Осіпов Н. П., Панова М. І. Конфліктологія. — Харків, 2002. — 256 с.
4. Залізняк Г., Масенко Л. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та майбутній. — К., 2001. — 96 с.
5. Интеллектуалы палеолита об украинском выборе // Дикое поле. — Донецк, 2004. — №6. — С. 80 — 91.
6. Кудрявцева Л. А. Русский язык в Украине: до и после „оранжевой революции” // Информационный бюллетень УАПРЯЛ. — К., 2005. — Вып. 11. — С. 1 — 5.
7. Междуречья. Мысли вслух // Дикое поле. — Донецк, 2003. — С. 161 — 183.
8. Меншиков И.И. Русский язык в современном украинском обществе // Информационный бюллетень УАПРЯЛ. — Киев, 2005. — Вып. 11. — С. 5 — 10.
9. Мовні конфлікти і гармонізація суспільства. 28 — 29 травня 2001 р. Матеріали конференції. — К., 2002. — 222 с.
10. Мысли вслух // Дикое поле. — Донецк, 2004. — №4. — С. 168 — 169.
11. Нарумов Б. П. Социолінгвистика в Испании // Зарубежная социолінгвистика. Германия. Испания. — М., 1991. — С. 73 — 158.
12. Обережно — мова! Матеріали слухань у Верховній Раді України 12 березня 2003 р. — К., 2003. — 133 с.
13. Тараненко О.О. Українська мова і сучасна мовна ситуація в Україні // Мовознавство. — 2001. — №4. — С. 3 — 19.
14. Каченко О. Українська мова і мовне життя світу. — К., 2004. — 272 с.

15. Хуцишвили Г., Мивидобадзе Р., Нижарадзе Г. Интеграция и разрешение конфликтов на Южном Кавказе: реальность или иллюзия? Результаты социологических опросов. Публикация Международного центра по конфликтам и переговорам. — 2001 // <http://www.iccp.ge/soc2.html>.
16. Черненко Іанна. Мовне меню // Дзеркало тижня. — 18.06.2005. — С. 17.
17. Черненко Г. А. Роль оцінки у формуванні мовної ситуації // Мова і культура. — К., 2007. — Вип. 9. — Т. II (90). Психологія мови і культури. Мова сучасного мистецтва. Міжкультурна комунікація. — С. 202 — 207.
18. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. — К., 2000. — 283 с.
19. Юсселер Манфред. Социолингвистика. — (1982. Берлин) — К., 1987. — 200 с.
20. Micewicz T. M. Bilingualism in Upper Silesia. Its Psycho- and Sociolinguistic Problems. — Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1975. — 141 s.

Hanna Chernenko

HOW TO REGULATE A LANGUAGE SITUATION IN UKRAINE (on the results of a Delphi method investigation)

The author uses Delphi method for finding the solution of a language conflict. The results of this investigation concerning the language situation in Ukraine are presented. The Russian philologists, the Ukrainian philologists and some other humanitarian specialists (historians, lawyers etc) have been polled. The difference between opinions of these groups is defined. The author ascertains that it's very important to fix the value "Interests of the state" as common one for all participants of this conflict and of this questionnaire. In such a way we get a chance to take different positions on the problem into account and to decide a language conflict peacefully.

Keywords: the language conflict in Ukraine, Delphi method.

Відомі постаті про мову

Багато письменників стверджують, що наріччя великоросійське і південноруське, як і білоруське, походять від однієї гілки — руської. А є й такі, що визнають його просто обласним польським наріччям (*provincialismus*), або називають малоросійським; і рідко трапляється, щоб цю руську мову називали руською, так як її називали за старих часів, без усякої зміни й додатку.

Русь. Ця головна галузь слов'янського племені, споконвіку складала один народ і говорила однією мовою, якій і не може личити інша назва, крім *руської*, по-латині *lingua ruthenica*, по-німецьки *ruthenische Sprache*. Поділ її на білоруську і малоросійську мову помилковий і не відповідає суті справи: що постаємося довести. Ім'я *Росії* створено тільки у XVIII ст., а назва *російської* мови, мабуть, без сумніву, ще новіша і їй власне відповідає латинське слово *russicus* і німецьке *russisch*; тим же прикметником і французи позначають руську і російську мову: *la lanque russe*.

Як руська мова, так і руський народ є головним представником усіх слов'янських.

Могильницький І.